

MI VOLT AZ EGYHÁZ DOKTRINÁLIS TÁMASZA AZ ÚJSZÖVETSÉGI KÁNON KIALAKULÁSA ELŐTT?

SZABADOS ÁDÁM

A második század végén már biztosan létezett az, amit újszövetséges teológusok magkánonnak neveznek. A magkánon a négy evangéliumot, az Apostolok cselekedeteit, Pál leveleit és Péter első levelét jelenti: ezek apostoli tekintélyét a korai egyházban nem vitatták, ismertségük és gyülekezeti használatuk általánosnak tekinthető. Már a második század első felében is találunk utalásokat valamiféle magkánon (pl. az evangéliumok és páli levelek) meglétére, és természetesen az apostoli tekintélyre is, mely a kánon alapját képezte. Az is biztos azonban, hogy a második század első felében nem beszélhetünk még olyan elfogadott újszövetségi kánonról, amely mind a huszonhét újszövetségi iratot tartalmazta volna; ennek a kánonnak a megszilárdulása még időt vett igénybe.

A kérdés, amivel ebben a bejegyzésben foglalkozni szeretnék nem az újszövetségi kánon kialakulása – bár az is izgalmas és fontos kérdés, és egyszer talán erre is fogok néhány bejegyzést szánni –, hanem konkrétan az, hogy mi volt az egyház doktrinális támasza az elfogadott újszövetségi kánon előtt. Felmelegítve Walter Bauer német bibliakutató tézisét, néhány teológus (pl. Elaine Pagels vagy Bart Ehrman) azzal a véleményével kavart nagy port az angolszász világban, hogy szerintük ez a néhány évtized a doktrinális pluralizmus időszaka volt, amikor békésen egymás mellett létezett az egyházban az ortodoxia és a gnoszticizmus irányzata. Ez a sokszínűség ért véget azzal – állítják –, hogy az ortodoxok ráerőltették saját irataikat az egész egyházra, és kiszorították onnan a gnosztikusokat és a másként gondolkodókat. Eszerint tehát az ortodoxok hatalmi szóval, önkényesen nyilvánították a gnosztikus iratokat (pl. Júdás evangéliumát vagy Tamás evangéliumát) heterodox dokumentumokká.

Hogy miért lett hirtelen annyi követője az Ehrman és Pagels által felvázolt elméletnek, arra részben magyarázatot ad, hogy Bauer eredeti tézisének immár jól megágyazott a *Da Vinci-kód*hoz hasonló összeesküvés-elméletek népszerűsége, és konkrétan a Júdás evangéliuma nevű dokumentum váratlan előkerülése. A kereszténységet ma sokan egyébként is a pluralizmust veszélyeztető hatalmi tényezőnek látják, nem nehéz ezt a képet a második századba visszavetíteni. Az ellenkező véleményeket hatalmi szóval kiszorító ortodoxia képe nagyon is hihető a mai ember számára, függetlenül attól, hogy ez tudományosan igazolható-e vagy sem.

Az elmúlt években született vastos cáfolatok közül egyetlen ellenérvre szeretném felhívni a figyelmet. Darrell Bock újszövetséges professzor rámutat, hogy ez a történeti rekonstrukció sok hibája és súlyos tévedése mellett figyelmen kívül hagyja azt az egyszerű a tény is, hogy az apostoli tanítást nem csak az apostoli iratok hagyományozták az őket követő nemzedékekre. Volt négy további eszköz, mely ebben az átmeneti időszakban doktrinális támaszt biztosított a korai keresztényeknek. Az apostoli hagyomány ezeken az

eszközökön keresztül akkor is erőteljesen hatott, amikor nem rendelkezett minden gyülekezet az apostoli iratok gyűjteményével, és nem volt teljes konszenzus ezen iratok pontos köréről sem. Ez a négy eszköz Bock szerint az ószövetségi írások, a memorizálás, az éneklés és a sakramentumok voltak.

1. Ószövetségi írások

A korai keresztényeknek az újszövetségi kánon nélkül is volt Bibliájuk, hiszen Szentírás volt számukra Mózes öt könyve, a Próféták és az Írások, vagyis az, amit ma Ószövetségnek nevezünk. Ezen felül szinte minden gyülekezet rendelkezett néhány apostoli levél másolatával, és a négy evangélium egy-egy példányával is. De ha ezek nem is álltak volna rendelkezésükre, az ószövetségi szövegek önmagukban is doktrinális támaszt jelentettek. Kizárták például az olyan tanokat, melyek a Teremtő Istent gonosz demiurgosznak, az anyagot rossznak, a kígyót pozitív hősnek, az embert istennek állították be. Nem véletlen, hogy Marcion elvetette az egész Ószövetséget, hiszen élesen szembenállt gnosztikus elképzeléseivel. Marcion az Ószövetség elvetésével Jézus és az apostolok gyakorlatával szállt szembe, akik az ószövetségi iratokat Isten igéjeként tartották számon. Az apostoli gyakorlatot követve a korai keresztények könnyen felismerhették Marcion tanairól, hogy azok nem felelnek meg Jézus tanításainak, hiszen Jézus az Ószövetséget nem csak meghaladta, de meg is erősítette.

2. Memorizálás

Egyértelmű Bock szerint az is, hogy a korai keresztények memorizáltak rövidebb szövegeket, hogy azok által értsék meg hitük alapjait. A fejből megtanult szövegek fontos szerepet játszottak Jézus és az apostolok tanításának továbbhagyományozásában, követve a rabbinikus iskolák módszerét. Az újszövetségi iratokban is találunk ilyen rövid összefoglalókat, melyek nyilván kiragadott példák csak egy sokkal kiterjedtebb gyakorlatra, mely a korai egyházat jellemezte. Pál apostol az 1 Korinthus 15,3-5-ben Jézus haláláról, eltemetéséről és feltámadásáról, az 1 Korinthus 11-ben az úrvacsora értelméről, a 8. részben pedig az Atyáról és a Fiúról szóló összefoglalást használ érveléséhez. A Római levél elejére Jézus emberségére és istenségére egyaránt utaló memoritert illesztett, és a pásztori levelek is tele vannak hasonló szövegekkel. Ezeket a korai keresztények fejből tudták, tehát rendelkezésre állt számukra az a teológiai alap, mely világosan kijelölte a hitük doktrinális irányát.

3. Énekek

Az előbbi kettőhöz társult az énekek megtartó ereje is. Több olyan részlet található az újszövetségi levelekben, melyek szinte biztos, hogy korai keresztény énekek szövegét idézik. Ilyen ének a Filippi 2 Krisztus-himnusza, melynek krisztológiája az egyik legkomolyabb teológiai alapvetés, mellyel az Újszövetségben találkozhatunk. Ezt jóval azelőtt ismerték és énekeltek a korai

keresztények, hogy kezükben lett volna az egész újszövetségi kánon. A Kolossé 1-ben hasonló himnusszal találkozhatunk, melynek teológiája gazdag adalékkal szolgált a hit számára, és erős támasz lehetett azoknak, akik a gyülekezetben az éneket énekelték vagy magukban dúdolgatták. Teológiánk formálódásában az énekek szerepét ma sem szabad alábecsülnünk, hát még a kánon megszilárdulása előtti időben, amikor az énekek az apostoli tanítást hagyományozták tovább és védelmezték.

4. Sakramentumok

A negyedik eszköz, mely a korai hívők rendelkezésére állt, hogy doktrinális alapjaik ne inoghassanak meg, a sakramentumok – az úrvacsora és a keresztség – kiszolgáltatása volt. Mindkettő összefoglalta hitük lényegét: Krisztus halálát és feltámadását, és az abban való részvételt. Amikor a második századi keresztények megtörték a kenyeret és megitták a Krisztus vérének jelképező bort, egyrészt emlékeztek az evangéliumra, másrészt közösségre léptek a feltámadt Krisztussal. Amikor a keresztség szertartásában alámerültek a vízbe, Krisztus halálával azonosultak, hogy aztán a vízből kiemelkedve új életet kezdjenek Krisztussal, immár a bűn átkától szabadon. Minden megkeresztelt és a kenyeret rendszeresen megtörő korai keresztény értette az evangélium lényegét: Jézus kereszthalálának és feltámadásának jelentőségét, a megtérést, a bűnbocsánatot és az örök élet ígését. Azt se felejtsük el, hogy a keresztség az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében történt: a Szentháromság-tan alapelemeivel mindenki találkozott kereszténnyé válása pillanatától! A sakramentumok teológiai üzenete tehát szintén meghatározó volt a korai keresztények életében.

Ez a négy doktrinális támasz Bock szerint abban az időben is védte a hívőket, amikor nem állt még rendelkezésükre a huszonhét újszövetségi könyv gyűjteménye. Walter Bauer, Bart Ehrman, Elaine Pagel és mások súlyosan tévednek, amikor pluralizmust feltételeznek a kánon megszilárdulása előtti évtizedekben. Valóban voltak gnosztikus tanok és gnosztikus iratok, de ezeket a korai keresztények képesek voltak összevetni az apostoli hagyománnyal, hiszen ez a hagyomány rendelkezésükre állt. Kezdetektől voltak eszközök, melyek az apostoli tanítás továbbvitelét szolgálták, és éppen ezek az eszközök védték meg a korai egyházat, hogy az apostoli tanítástól eltérő – azokat alapjaiban kiforgató – gnosztikus iratokat hiteles forrásoknak fogadják el.